

Oriško, Štefan

Architektúra neskororománskej rotundy v Šiveticiach

Archaeologia historica. 1997, vol. 22, iss. [1], pp. 29-[38]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140234>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Architektúra neskororománskej rotundy v Šiveticiach

ŠTEFAN ORIŠKO

Šivetická rotunda z Gemera pútala pozornosť historikov umenia jednak zachovanými nástennými maľbami v interiéri, ako aj svojou architektúrou. Obe jej súčasti nemajú v doterajšej literatúre ustálené datovanie, navyiac sa vyskytujú i odchýlky v stanovení rozsahu základného dispozičného typu stavby. V. Mencl vo svojej staršej práci o románskej architektúre (Mencl, 1937, 321-322) predpokladal, že zachovaná forma rotundy je výsledkom barokovej prestavby a pôvodný kostol určil ako pozdĺžny typ s ploch ostropou loďou a polkruhovou apsidou, z ktorého sa zachovali iba časti záveru s triumfálnym oblúkom, kým ostatok - loď i slepá arkáda vonkajšieho plášťa stavby - je barokový. V. Mencl neskôr (Mencl, 1956, 77) svoje vyhodnotenie stavby pozmenil a celú zachovanú stavbu interpretoval ako románsku centrálu so vznikom okolo r. 1240. Súpis pamiatok na Slovensku (Súpis, 1969, 248) prevzal starší Menclov názor o barokovej prestavbe a dostavbe pôvodne románskeho kostola z polovice 13. storočia.

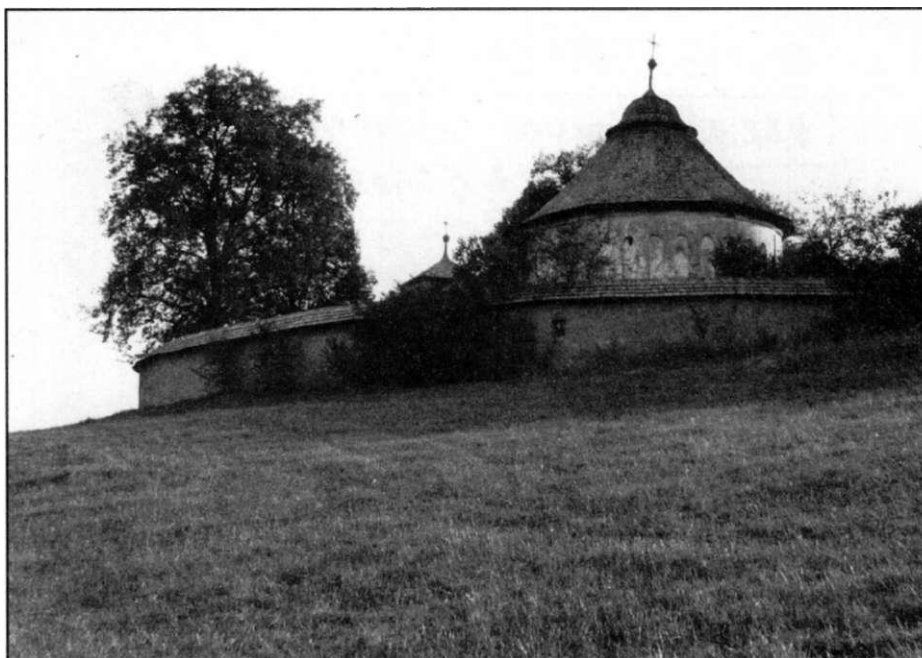
Novšie sa rotundami v rámci pamiatok stredovekého Uhorska viacrás zaoberala V. Gervers-Molnár (Gervers-Molnár, 1969, 394; 1972, 39-40). Upozornila na mimoriadne rozmery šivetickéj stavby, tiež na členenie dispozície lomeným triumfálnym oblúkom, ktorý podľa nej už naznačuje začiatky gotiky. Jej vznik určila obdobím okolo r. 1240 a pripustila možnosť neskoršieho datovania. V súvisi s tehlovými kruhovými kostolmi a centrálnymi kaplnkami 12. a 13. storočia sa rotundy v Šiveticiach dotkol K. Kozák, ktorý spomenul jej zaradenie do obdobia okolo r. 1240 (Kozák, 1976, 68). Včasnejšiu dobu výstavby, na začiatku 13. storočia, uvádzajú M. Slivka a A. Vallašek (Slivka-Vallašek, 1981, 186-187).

V r. 1976 sa uskutočnil zisťovací reštaurátorský prieskum pamiatky (M. Togner, J. Jozefík), zameraný predovšetkým na maliarsku výzdobu, ktorý priniesol poznatky aj k jej architektonickému vývinu. M. Togner publikoval nálezy a vyhodnotenia prieskumu v niekoľkých štúdiách a potom tiež knižne (Togner, 1978, 72 an.; 1989, 53-54). Reštaurátorské zistenia viacerých vrstiev stredovekej nástennej maľby v r. 1985 doplnil architektonický prieskum, ktorý sa sústredil na stavebný vývin a zistil závažné detaily pôvodnej neskororománskej architektúry (Oriško, 1985). Výsledky tohto prieskumu boli zverejnené v kratšej štúdií (Oriško, 1990, 11 an.). Čiastočne ich pripomenul a zužitkoval M. Togner v publikácii o stredovekej nástennej maľbe Gemera (Togner, 1989, 53-54 a i.). Obe dva výskumy rotundy (reštaurátorský a stavebno-historický) nemali byť konkurenčné, ani vzájomne korigujúce, ale mali vytvoriť komplexný podklad k uvažovanej obnove (koncom osemdesiatych rokov začatej, ale podnes neukončenej). Navyiac ich nasledoval zisťovací archeologický výskum v interiéri a vedľa obvodového plášťa kostola (Tőkôly, 1986).

Pochybnosti o jednote stavby a jej neskorších úpravách, naznačené dávnejšie Menclom, neustali ani neskôr, po publikovaní zhrnutí nálezových správ výskumov. Ešte aj potom M. Radová-Štiková o dispozícii rotundy uvažovala ako o dodatočnej, nepôvodnej, ba až núdzovej (Radová-Štiková, 1993, 271 an.).

*

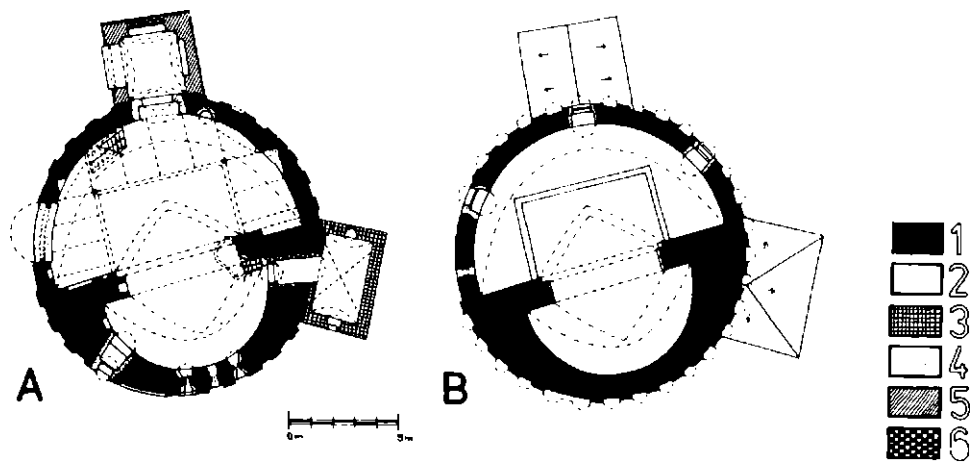
Základným problémom architektonického výskumu šivetickéj rotundy bola otázka primárnosti kruhového obvodu a prípadnej dodatočnosti zachovaného vnútorného delenia. Táto fázovitosť však nebola potvrdená: celá stavba, okrem neskoršej predsiene a sakristie, bola postavená naraz z tehlového muriva. Podľa charakteru muriva je zrejmé, že v interiéri nebola rotunda omietaná. Výraz stavby vychádzal z kontrastu rezných červených pálených

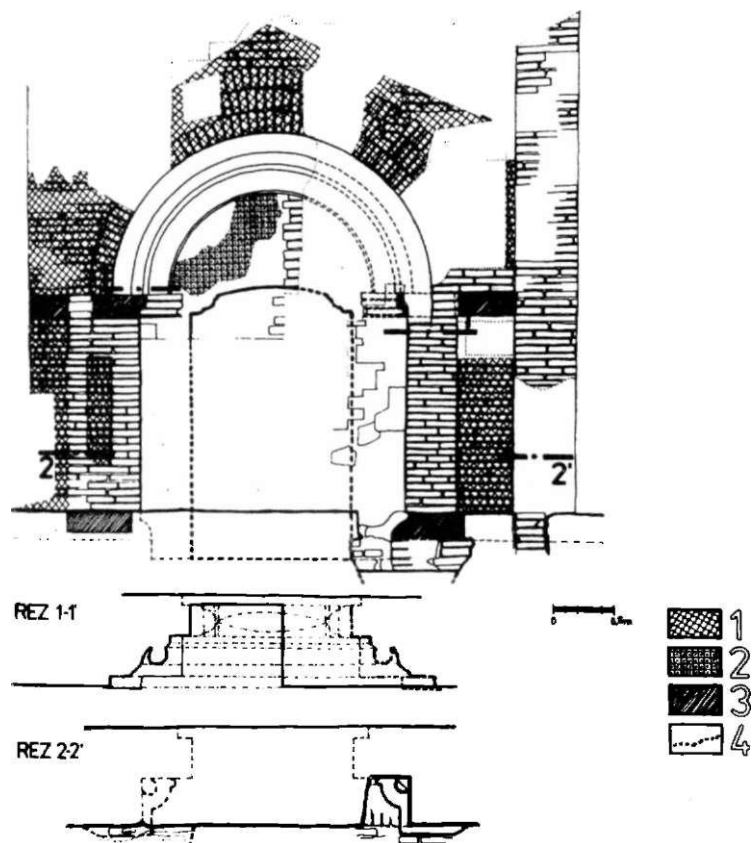
Obr. 1. Rotunda v Šiveticiach, pohľad z východu.

Obr. 2. Rotunda počas výskumu fasády.

Obr. 3. Stavebný vývin rotundy: A) pôdorys prízemnia; B) pôdorys na úrovni poschodia. 1 - druhá štvrtina 13. storočia, pred 1243; 2 - 14. storočie; 3 - 16. storočie; 4 - 1750; 5 - 1792; 6 - novšie úpravy.

Obr. 4. Nález južného portálu rotundy: 1 - osekane tehlové murivo, 2 - gotické omietky, 3 - osekane kamenné články, 4 - ohraničenie sond.

tehál a bielych roztieraných maltových lôžok. V interiéri bola mal tovína roztieraná aj po povrchoch tehál (v tenkej vrstve), a neskôr boli steny vybielené vápennými nátermi. Táto úprava vytvárala predpoklad uvažovanej, postupne realizovanej výmaľby.

Ako dispozičná osnova prvej stavebnej fázy bol takto štruktúrovaným - škárovaným - murivom vymedzený (i potvrdený) zachovaný rozsah a typ pôdorysu, vkladajúci do vonkajšieho kruhového obvodu útvar zložený z polkruhovej apsidy, polkruhovej lode, medzi ktorými je vstavaný priečny múr, tvoriaci masív triumfálneho oblúka. Táto priestorová skladba dôsledne sleduje geometrické formy, ktoré sú do seba vzájomne opreté, takže vytvárajú jednoduchý, ale dômyselne vyriešený útvar s vyváženou statikou a rozvodom tlakov. Základom skladby konštrukcií je triumfálny oblúk, do ktorého zjednej strany dosadá polvalec záveru, zaklenutý konchou a z druhej strany zas polvalec lode so štvrtguľovou klenbou, opierajúcou sa o korunu muriva triumfálneho oblúka. Rozdiel hmôt i výšok záveru a lode bol využitý na konštrukciu úseku podkrovného priestoru nad apsidou, ktorý bol pôvodne zaklenutý štvrtguľovou klenbou. Táto klenba mala rovnakú výšku ako prevýšená klenba lode a vytvárala vlastne kupolové zakltenie nad celým kruhovým pôdorysom kostola. Z vrchnej klenby podkrovia nad apsidou sa zachovali iba úseky jej výbehu. Dvojitá klenba nad záverom je v priamom vzťahu k zhrubnutiu murív v obvode apsidovej časti.

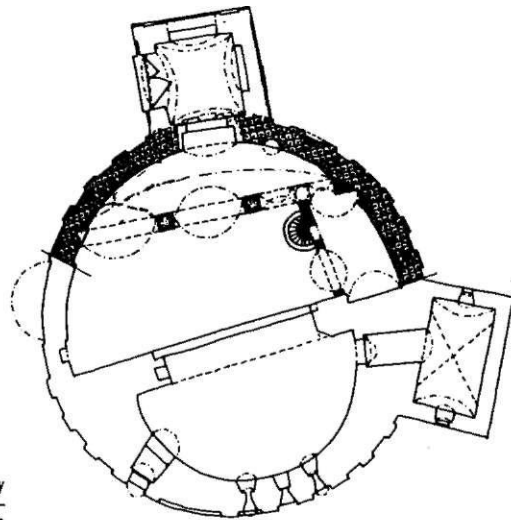
Podkrovný zaklenutý priestor nad apsidou mal zrejme osobitné využitie - mohol slúžiť ako pozorovateľná, zaiste však súvisel s určitým obranným systémom. Jeho funkciu dokladajú štrbinové otvory so zošíkmenými vnútornými špaletami, zachované v úseku pôvodného múru nad záverom, ktoré sa otvárajú pod záklenkami oblúkov reliéfneho členenia do fasády. Pohľadovo zasahujú otvorenú krajinu okolia lokality s príjazdovými cestami.

Na vrchnú klenbu nad záverom a na klenbu lode bola uložená konštrukcia krovu. Krov a jeho priame tlaky na klenbu lode museli byť dôvodom jej skorého preborenia a čiastočného nahradenia replikou, ktorú v druhej polovici 14. storočia vymurovali z odlišného tehlového muriva.

Hoci sa v prípade šiveticekej rotundy zvykne hovoriť o centrálnej stavbe, toto označenie nie je celkom presné, nakoľko organizácia priestorov je podriadená jedinej osi. Hĺbková adícia jednotlivých pôdoryso-priestorových prvkov je typickejšia skôr pre pozdĺžne jednolodia ako pre centrálné stavby: šivetický kostol je dedinským jednolodím, vpísaným do kruhového základu. S týmto predpokladom súvisí aj riešenie južného úseku obvodu lode, tvoriace u pravouhlých pôdorysov zvyčajnú kompozíciu priečelia so vstupom a trojicou okien. Takúto kompozíciu pripomína južný úsek kruhového priečelia - výskumom tu bol odkrytý rozmerný polkruhový vstupný portál, po stranách s dvojicou štrbinových okien. Tretie okno bolo v západnom úseku muriva lode a presvetľovalo západnú tribúnu.

Pôvodný južný portál rotundy je typom neskororománskeho ústupkového portálu s vloženými oblými prútmí, ktorého skladba je vytvorená murárskymi technikami. Základná schéma ostenia vychádza z pravouhlých ústupkov, z ústupkovite sa zalamujúcej rímsy a profilovaného nadpražia (archivolty), kombinujúceho šikmo skosené hrany s ústupkom, do ktorého je vložený oblý prút. Výrez portálu je mierne segmentový, so štvrtguľovými sedielkami. Plocha portálového tympanonu nebola reliéfne zdobená. Prieskumom sa tu zistila figurálna maľba, ktorá však pochádza z neskoršieho obdobia, z druhej polovice 14. storočia. Nie je možné celkom vylúčiť, že zistenú výmaľbu predchádzala ešte skoršia maľovaná výzdoba tympanonu.

Jedinými kamennými súčasťami portálu sú soklové časti a zalamujúca sa rímsa. Kým sokel mal iba jednoduchú oblú profiláciu (naviac narušenú), profil rímsy bol zložený zo skladby základných geometrických telies (doska, oblina, ústupok). Oblé valcové prúty v archivolte a stĺpiky v ostení boli vytvorené z terakotových dielov. Niekoľko sa ich našlo v zámurovke portálu. Je isté, že zachovaný portál je torzom. Dokladajú to úseky osekaných murív na ploche obvodu i nález odtlačku sedlového zastrešenia nad portálom, ktoré sú zvyškami rizalitového rámovania. O skladbe profilu v osekaných úsekoch možno nastoliť

Obr. 5. Nález západnej tribúny (čiastočná rekonštrukcia): 1 – zachované obvodové murivo plášťa rotundy, 2 – situovanie pilierov tribúny, 3 – murivá súvisiace s valene zaklenutým priestorom.

Obr. 6. Deštruovaná klenba v podkroví nad apsidou.

viacero hypotéz, každá však sa môže ukázať ako nepresná, pretože portál svojou murárskou realizáciou nesledoval dôsledne skľadobnosť, ale podriaďoval profiláciu čiastočne i technike tehlovej konštrukcie.

Portál typovo vychádza z dobových neskororománskych riešení. Podľa zachovanej časti profilu vykazuje isté súvislosti so zachovaným západným portálom v Bini (dokončeným okolo r. 1217). Vzťahy medzi oboma portálmi sú však veľmi voľné: ide tu predovšetkým o „murársku interpretáciu“ kamenárskej predlohy a kamenárskej práce. Jedine tak možno chápať aj skosené hrany v profilácii, ktoré sú zjednodušením štvrtkruhových výžľabkov, vkladných do hrany portálového profilu, aké mali napríklad portály v Ostrihome (z obdobia okolo r. 1200), kde bol jeden zo zdrojov tohto pôvodne tektonického, modelujúceho štýlu v kontexte stredovekého Uhorska. Ostrihomský okruh však nemusel byť jediným zdrojom tohto prúdu. Medzi kamenárskymi predlohami šivetického portálu a jeho tehlovou verziou je dosť podstatný rozdiel, odzrkadľujúci kvalitatívne rozvrstvenie a zdômácné princípy neskororománskej architektúry. V tomto ohľade možno označiť spôsob realizácie a celkový výraz stavby v Šiveticiach skôr za rustikalizujúci a tradicionalistický.

Tradicionalistické a konzervatívne sú aj ostatné tehlové murované detaily: polkruhovo ukončené formy štrbinových okien „záveru“ a „lode“ i slepé murované lizénové arkády, členiace polkruhový plášť stavby. Pôvodnú výšku koruny muriva, kde by sa mohli uplatniť ďalšie dekoratívne, najmä vlysové prvky, nepoznáme. Bola upravovaná ešte v stredoveku i v baroku pri vytvorení novej strechy.

V ľavom rohu neskororománskej nástennej maľby v apside rotundy je znázornená architektúra, ktorá zachytáva románsku podobu stavby: priečeliu tu dominuje vstupný portál s dvojicou okien nad ním. Tento detail figurálneho výjavu v cykle s legendou sv. Margity zostal zatiaľ bez povšimnutia. Prvky zachytenej fasády (pri istej schématickosti maľby) sa v základných rysoch zhodujú s nálezmi výskumu, ibaže maľba zakresľuje len vnútorný pravouhlý výrez portálu a nie jeho polkruhovo ukončený rám. Rovnako dvojica okien nad portálom je len naznačená bočnými hranami ich ostenia. Maľba zaznamenáva tiež pôvodný spôsob zastrešenia kostola s vežovitou nadstavbou, ktorá podľa analógií nemusela byť otvorená do interiéru a slúžila len na umiestnenie zvona. Napriek istej štylizácii v žiadnom

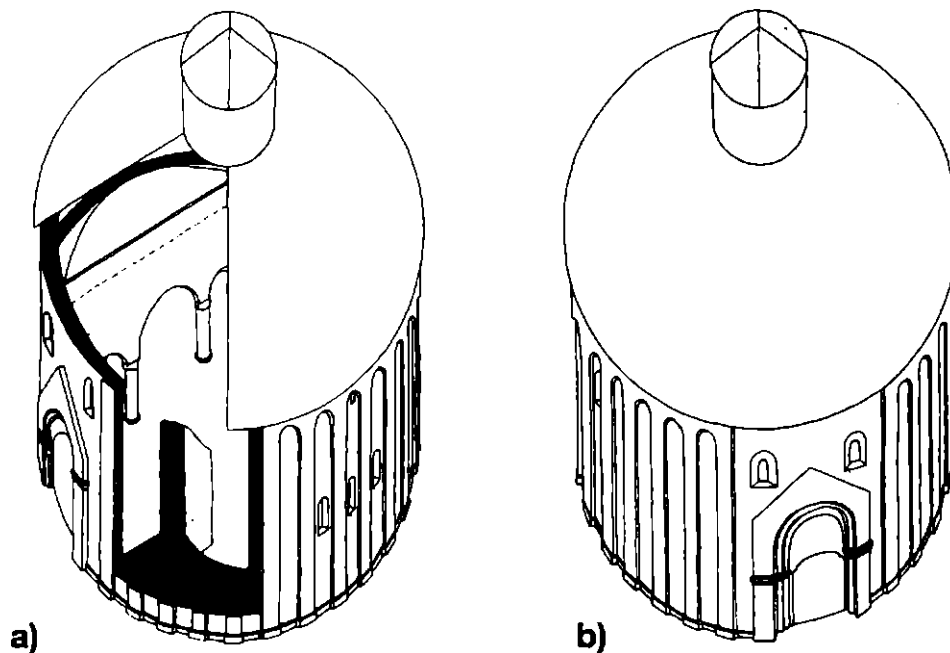

Obr. 7. Rotunda na nástennej maľbe v apside, koniec 13. storočia.

prípade nemožno pochybovať o autenticite a „realizme“ zobrazenia stavu rotundy na konci 13. storočia, kedy maľba vznikla.

Za fundátora stavby možno považovať rodu Zachovcov (Zach, Zah), ktorí v r. 1258, 1272 a 1275 okrem iných obránili svoj majetok Sueta (alebo Suethe) v spore s rodom Ákošovcov. To, že rotunda bola zemepanským vlastníckym kostolom, dokladá nález fragmentov západnej empory, z ktorej sa výskumom odkryli zvyšky jej situácie v južnom a severnom úseku muriva interiéru lode. Empora bola previazaná s obvodovým múrom: jej južný úsek súvisí s nikou s kamennou rímsou, ktorá bola vlastne konzolou klenbového oblúka čelného múru tribúny. Empora bola zaklenutá formou konchy. Jej čelný múr sa otváral do lode zrejme polkruhovými oblúkmi, dosadajúcimi na kruhové murované piliere s kamennými hlavicami. Z nich sa doteraz (v archeologickej sonde pred južným portálom) našla jediná, silne poškodená hlavica. Hlavica má mierne stlačený tvar s vystupujúcimi rohmi. Na jej poškodenom povrchu sú evidentné vertikálne reliéfne pásy a ryhy i oblé výdutiny, ktoré sú však motivicky nečitateľné. V interiéri s emporou mohol súvisieť i murovaný útvar, zaklenutý valenou klenbou, priliehajúci k severnému úseku muriva triumfálneho oblúka a severnému múru obvodu lode. Výška tohto objektu podľa odtlačkov na stene lode bola nižšia ako niveleta podlahy empory o cca 100 cm. Do styku severného úseku empory a murovaného objektu možno situovať schodisko na emporu, ktoré podľa základu mohlo mať polkruhový alebo kruhový tvar. Napriek pozitívnym dokladom, týkajúcim sa aj situovania pilierov empory, nemožno tribúnu ucelene rekonštruovať. I tak je najúplnejšie doloženou murovanou emporou z románskej rotundy v našom pamiatkovom materiáli, a je vlastne bez priamej zachovanej analógie. Nález západnej tribúny je známy aj z rotundy v Križovanoch nad Dudváhom, kde však patrí k druhotným, zrejme ranogotickým úpravám (Štibrányi, 1995, 11).

Vznik šiveticekej rotundy súvisí s vlnami kolonizácie gemerského regiónu. Túto spojitosť môže dokladať i jej zasvätenie sv. Margite Antiochijskej, patrónke kolonistov. Azda

Obr. 8. Rekonštrukcia rotundy: a) pohľad z Juhovýchodu, b) pohľad z juhu.

však nesúvisí s banskou kolonizáciou Gemera, ale so skoršou poľnohospodárskou či „zemepanskou“. Svätá Margita bola tiež patrónkou poľnohospodárstva. Kult sv. Margity oživil po návrate kráľa Ondreja II. zo Svätej zeme, odkiaľ priniesol relikvie martýrky. Kult svätice mal v tomto období charakter krajinského patróna.

Fundátorská rodina Zachovcov podľa predpokladov vlastnila i hrádok v polohe Múrik nad Siveticami: rotunda bola panským kostolíkom tohto rodu, ktorý bol situovaný v dedine pod sídelným hrádkom. Stavba mala takto jednak reprezentačný význam a plnila podľa kultového účelu aj strategicko-obrannú funkciu, danú jej situovaním na návrší nad obcou. Predpokladáme, že v čase známych zmienok o rodine Zachovcov a ich majetku v Šiveticách, rotunda už stála. O čosi bližšie určuje dobu jej vzniku štýlový charakter, viazaný na tradíciu domácich tehlových architektur i na ozveny veľkých slohových stavieb zo začiatku 13. storočia. Nateraz, do ďalšieho zhodotenia historických a štýlových súvislostí, ju možno datovať do druhej štvrtiny 13. storočia, i pred rok 1243, kedy sa má po prvý raz uvádzať obec. Ako vyplýva z riešenia stavby i jej detailov, reaguje na domáce neskororománske podnety, transponované do osobitej murárskej podoby. Kamenársky detail sa tu uplatnil málo, zato však v slohovo pomerne čistej forme: také sú profily rímsy južného portálu, profily rímsy triumfálneho oblúka i rímsa klenbovej konzoly (pod emporou) v južnom múre lode. Tieto profily, ako už upozornil V. Mencl, nachádzame v tzv. Dolnom kostole v Nitre z prvej tretiny 13. storočia (Mencl, 1937, 322). Sú prítomné aj skôr na kráľovských stavbách v Ostrihome i na celom rade stavieb, patriacich do tohto okruhu, ďalej tiež na architekturách druhého sledu činnosti neskororománskych dielní.

Predpokladnému datovaniu šivetickej rotundy neprotiľečí ani prítomnosť lomenej formy triumfálneho oblúka, tu navyše vymurovaného technikou nepravého klenby (čo mohlo byť konštrukčnou nutnosťou), ktorý po r. 1200 nieje už žiadnou zvláštnosťou.

Rozmery zaraďujú šivetickej kruhový kostol medzi najrozmernejšie rotundy aj v stredoeurópskych súvislostiach. Rozmery a pôdorysom nemá v literatúre priame analógie. Do užšieho súvisu s ním býva kladený pôdorysný základ bližšie nepublikovanej stavby v Isaszegu v Peštianskej župe (Gervers-Molnár, 1972, 40), ale voľnejšími analógiami v riešení niektorých pôdorysných momentov sú aj iné rotundy s vonkajším kruhovým obvodom, do ktorého je vhlbený oblúk apsidy, i keď nie s tak výrazným riešením triumfálneho oblúka ako v Siveticách. Hoci ťažko možno uvažovať o konkrétnejšom či užšom vzťahu k niektorej z podobných rotund, predsa len naznačujú, že koncept apsidy, použitý v Siveticách, nebol už ani skôr neznámy.

Forma pôdorysu šivetickej rotundy je proti zmyslu ranostredovekého vytvárania priestoru, ako to konštatovala už M. Radová-Štiková (Radová-Štiková, 1993, 273). Rotunda sa od takého chápania dosť vzdala. Vo svojej nejednoznačnosti je blízka dispozičnému hybridu kláštorného kostola v Diakovciach (okolo 1228), zloženému z bazilikových obvodových múrov a haly v spodnom podlaží. Nejednoznačné „hybridné“ dispozície sa ukazujú ako istá osobitosť neskororománskeho obdobia.

Zvláštne dispozičné a funkčné momenty (naviac viac-menej analogické so Siveticami) sú charakteristické aj pre rotundu v juhomaďarskej dedine Kiszombor. Tamojšia rotunda, postavená na začiatku 13. storočia, mala pôvodne kruhový obvod, do ktorého bol vložený dispozičný útvar, pozostávajúci zo šiestich nik (hexakonchos). V západnej, dnes nezachovanej nike bola vložená empora, v podkroví boli zistené strieľňové otvory (Kozák, 1987). K. Kozák sa pokúsil spojiť rotundu v Kiszombori s ďalšími tehlovými kruhovými kostolmi (Karcsa, Horjany) so skupiny stavieb súvisiacich s rádom johanitov. Kritériami mu boli tehlový materiál, dispozičné znaky, stavebné formy i patrociniá. Isté spojenie s touto skupinou predpokladal aj v prípade rotundy zo Šivetic (Kozák, 1976, 83). I keď johaniti nie sú doložení v Siveticách, vzťahy k tejto skupine sú inšpiratívne pre ďalší výskum kontextu stavby.

Mnohé momenty pôvodného stavu šivetickej rotundy zostávajú nateraz otvorené. Patrí k nim aj účel zisteného objektu, vstavaného do lode medzi západnú tribúnu a murivo

triumfálneho oblúka. Tento valene zaklenutý priestor mohol azda súvisieť s funkciou empory. Románske empory v redukovanej i tranformovanej škále významov vychádzali z westwerku (Tomaszewski, 1974, 367). Do úvahy tu snáď prichádza situovanie miesta posledného odpočinku fundátorov, ako by na to poukazovali niky rozširujúce pôdorys lode rotundy z poľského Strzelna (Zachwatowicz, 1971, 139). Je zrejmé, že rotunda v Siveticiach, podobne ako iné stredoveké centrálné stavby, spájala viaceré funkcie a významy (Untermann, 1989, 46 an.).

Aj o architektúre šiveticekej rotundy sa možno vysloviť ako spojení diferencovaných štýlových podnetov, čerpajúcich z rozličných orientácií a patriacich svojim pôvodom k vzdialenejším i skorším etapám vývinu - čo napokon platí aj pre iné pamiatky románskeho umenia z nášho územia.

Literatúra

- GERVERS-MOLNÁR, V., 1969: Romanesque Round Churches of Medieval Hungary. In: *Évolution générale et développements régionaux en histoire de l'art. Actes du XXIIe Congrès d'histoire de l'art, Budapest, I.*, 385-401.
- GERVERS-MOLNÁR, V., 1972: A kőzép-kori Magyarország rotundái, Budapest.
- KOZÁK, K., 1976: Téglaépítet körtemplomok és centrális kápolnák a XII-XIII. században. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1976-77/1, 49-89.
- KOZÁK, K., 1987: Kiszombor, körtemplom. Tájak Korok Múzeumok, 296 sz., Budapest-Kiszombor.
- MENCL, V., 1937: Stredoveká architektúra na Slovensku. Kniha prvá. Stavebné umenie na Slovensku od najstarších čias až do konca doby románskej, Praha-Prešov.
- MENCL, V., 1956: Románska architektúra na Slovensku vo svetle nových vykopávkov. Pamiatky a múzeá, 5, 74-81.
- ORIŠKO, Š., 1985: Šivetice, rotunda, nálezová správa výskumu. Projektový ústav kultúry, Bratislava, rukopis v archíve Pamiatkového ústavu Bratislava, regionálne stredisko Rožňava.
- ORIŠKO, Š., 1990: Rotunda v Siveticiach, predbežné výsledky výskumu pamiatky. Pamiatky a súčasnosť, I/XXI, č. 5-6, 11-13.
- SLIVKA, M., VALLAŠEK, A., 1981: Stredoveké pamiatky v Siveticiach a okolí. Vlastivedný časopis, XXX, č. 4, 186-187.
- SÚPIS, 1969: Súpis pamiatok na Slovensku, III, Bratislava.
- ŠTIBRÁNYI, J., 1995: Křížovaný nad Dudváhom, rotunda sv. Kříža, Komárno.
- TOGNER, M., 1978: K rekonstrukcii dvoch gemerských rotund (Šivetice a Prihradzany). In: Najnovšie poznatky výskumu výtvarných pamiatok v objektoch vývoja architektúry v okrese Rožňava. Zborník zo seminára konaného v dňoch 29.-31. 3. 1978 vo Vyšnej Slanej, Rožňava, 72-81.
- TOGNER, M., 1989: Stredoveká nástenná maľba v Gemeri, Bratislava.
- TOMASZEWSKI, A., 1974: Románske kościoły z emporami zachodnimi na obszarze Polski, Czech i Węgier, Wrocław-Kraków-Gdańsk.
- TÓKOLY, G., 1986: Nálezová správa zisťovacieho archeologického výskumu, Šivetice, rotunda, rukopis v archíve Pamiatkového ústavu Bratislava, regionálne stredisko Rožňava.
- RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, M., 1993: Rotunda v Šiveticích (okr. Rožňava). *Archaeologia historica* 16, 271-276.
- UNTERMANN, M., 1989: Der Zentralbau im Mittelalter. Darmstadt.
- ZACHWATOWICZ, J., 1971: Architektura. In: *Sztuka Polska przedromaska i romaska do schyłku XIII wieku*. red. Walicki, M., I-II. zv., Warszawa.

Zusammenfassung

Die Architektur der spätromanischen Rotunde in Sivtice

Die Rotunde in Sivtice aus der historischen Region Gemer in der Slowakei gehört unter die bedeutende spätromanische Denkmäler. Sie hat einen runförmigen Außengrundriß mit der Innendisposition, die aus einer halbrunden Apsis, einem halbrunden Schiff und einem massiven Triumphbogen besteht. Die Disposition erinnert an längliche Einschiffdispositionen. In der bisherigen Literatur kamen Bedenken gegen die Originalität dieser Gliederung des Grundrisses vor. Durch die Erforschung der Rotunde wurde festgestellt, daß der ganze Bau auf einmal (im zweiten Viertel des 13. Jhs) entstanden ist, und daß sie später nur wenig verändert wurde. Einen bedeutsamen Fund stellen die Überreste der Westtribüne dar. Diese Tribüne sowie die ganze Kirche wurde aus Ziegeln ausgemauert. Die Stirnwand der Tribüne eröffnete sich mit drei Bögen ins Schiff. Im Schiff der Kirche /zwischen der Tribüne und dem Triumphbogen)

wurden Überreste eines kleinen ursprünglich mit dem Tonnengewölbe eingewölbten Raums. Dieser Raum könnte als Grabstätte der Baubegründer dienen. Im Dachraum über der Apsis wurde ein zerstörtes Gewölbe festgestellt. Aus dem Dachraum führten in die Fassade schmale Öffnungen, die beweisen, daß der Raum mit der Verteidigungsfunktion zusammenhing. Auf der Südseite in der Umfassungsmauer wurde ein halbrundes überwiegend aus Ziegeln gebautes Stufenportal entdeckt. Im spätromanischen Wandgemälde in der Apsis wurde die Abbildung des ursprünglichen Zustands der Rotunde erkannt.

A b b i l d u n g e n :

1. Rotunde in Sivetice, Anblick vom Osten.
2. Rotunde während der Fassadenerforschung.
3. Bauentwicklung der Rotunde: A) Grundriß - Erdgeschoß, B) Grundriß - Stockhöhe, 1 - zweites Viertel des 13. Jh.s, vor 1243, 2 - 14. Jh., 3 - 16. Jh., 4 - 1750, 5 - 1792, 6 - neuere Herrichtungen.
4. Das gefundene Südportal der Rotunde: 1 - behautes Ziegelmauerwerk, 2 - gotischer Verputz, 3 - behaute steinerne Glieder, 4 - Begrenzung der Sonden.
5. Gefundene Westtribüne (Teilrekonstruktion): 1 - Erhaltenes Umfassungsmauerwerk - Mantelmauer der Rotunde, 2 - Plazierung der Tribünenpfeiler, 3 - Mauern, die mit dem Raum mit dem Tonnengewölbe zusammenhängen.
6. Das zerstörte Gewölbe im Dachraum über der Apsis.
7. Rotunde - Wandgemälde in der Apsis. Ende des 13. Jhs.
8. Rekonstruktion der Rotunde: a) Anblick vom Südosten, b) Anblick vom Süden.